

UOT 902

AYSEL İSMAYILOVA

AMEA Naxçıvan Bölməsi, Tarix, Etnoqrafiya və
Arxeologiya İnstitutu, elmi işçi
aysel_ismayi@mail.ru

IX-XIII ƏSRLƏRDƏ NAXÇIVANIN İQTİSADI MƏDƏNİ ƏLAQƏLƏRİNDƏ ŞİRLİ KERAMİKANIN ROLU

DOI: <https://doi.org/10.36719/2708-065X/114/277-282>

Məqalədə IX-XIII əsrlərdə Naxçıvanın iqtisadi mədəni əlaqələrində şirli keramikanın rolundan bəhs olunur. Orta əsrlər dövründə Naxçıvan Azərbaycanın inkişaf etmiş şəhərlərindən birinə çevrilmişdir. Bunu əsas səbəbi isə, şəhərin karvan yolları üzərində yerləşməsi və Şərq -Qərb ölkələri ilə mühüm ticarət əlaqələri saxlamasıdır. Naxçıvandan keçən ticarət yolları həm Avropa ölkələrinə, həm də Mərkəzi Asiyadan keçərək Çinə və Hindistana gedirdi. Naxçıvan sənətkarlarının istehsal etdiyi şirli keramika nümunələri bu yollar vasitəsilə Hindistana qədər aparılırdı. Naxçıvan ərazisindən aşkar olunan şirli keramika nümunələri üzərində istər texnoloji, istərsə də görünüş baxımından aydın şəkildə izlənilər analogiyalar şirli keramikanın iqtisadi mədəni əlaqələrdə oynadığı mühüm roldan xəbər verir.

Açar sözlər: Naxçıvan, iqtisadi mədəni əlaqələr, şirli keramika, ticarət yolları.

Giriş. Orta əsrlər dövründə Azərbaycanda baş verən sosial-siyasi dəyişikliklər onun iqtisadi və mədəni həyatından da yan ötüşmədi. Sasani-Bizans müharibələri, ərəblərin və Xəzərlərin bölgəyə mütəmadi hücumu və ən əsası isə İslam dininin qəbul edilməsi ilə bağlı baş verən dəyişikliklər ölkənin sənətkarlıq həyatına da mənfi və ya müsbət mənada öz təsirini göstərirdi. IX əsrdən etibarən Xilafətin zəifləməsi nəticəsində Azərbaycanda bir neçə müstəqil feodal dövlətləri meydana gəldi. Yaranan dövlətlərin güclənməsi şəhərlərin daha da canlanmasına, sənətkarlığın və ticarətin artmasına səbəb olurdu. Bu isə ölkənin mədəni-iqtisadi əlaqələrini daha da genişləndirirdi. Bu dövrdə meydana gələn yeni iri ticarət şəhərlərindən biri olan Naxçıvan iqtisadi, siyasi və mədəni mərkəzlərdən birinə çevrilmiş, Azərbaycanın ən böyük şəhərlərindən biri olmuşdu. Naxçıvan orta əsrlərin bütün dövrlərində yüksək inkişaf etmiş ticarət və sənətkarlıq mərkəzi olmuşdur. VII-VIII əsrlərdə ərəb qoşunlarının yaratdığı dağıntılar IX əsrdən etibarən artıq bərpa edilməyə başlanmış, məhsuldar qüvvələr inkişaf etmiş, şəhər böyümüş və canlanmışdır. Artıq, bu dövrdə sənətkarlıq inkişaf etməyə başlamış, sənətkarların hazırladıqları məhsullar Naxçıvan hüduqlarından kənara ixrac edilmişdir. Naxçıvanda sənətkarlığın inkişaf sahələrindən biri də dulusçuluq idi. IX-XIII əsrləri, Naxçıvanda dulusçuluğun, xüsusən də şirli keramika istehsalının yüksək inkişaf etmiş dövrü hesab etmək olar. IX əsrdən başlanan inkişaf XIII əsrdə özünün ən yüksək nöqtəsinə çatmışdır. Naxçıvanda şirli keraika istehsalının dövrünə görə yüksək texnologiyası, rəng müxtəlifliyi və dərin semantik mənaya malik naxış motivləri olmuşdur. Son dövrlərdə Naxçıvanda aparılan qazıntılar nəticəsində böyük miqdarda şirli keramika nümunələri aşkar edilmişdir. Bu nümunələr Naxçıvanda şirli keramikanın hazırlanma texnologiyasını, onun tədqiqini, naxış və bəzək motivlərini, yayılma arealını, inkişaf mərhələlərini və iqtisadi-mədəni əlaqələrdə rolunu müəyyən etməyə imkan vermişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, Naxçıvan ərazisində orta əsrlər dövrünə aid yaşayış yerləri məhdud sayda qazıntıya cəlb edilmişdir. Xaraba Gilan şəhər yeri istisna olmaqla, Naxçıvanın orta əsrlər dövrü demək olar ki, arxeoloji cəhətdən geniş araşdırılmamış, şirli keramika da ayrıca tədqiqat mövzusu olmamışdır. Naxçıvan ərazisində aşkar olunan şirli keramika nümunələri əsasında Naxçıvanın Cənubi Qafqaz, Orta Asiya və Yaxın Şərq ölkələri ilə yaratdığı iqtisadi-mədəni əlaqələr geniş şəkildə tədqiqata cəlb edilmişdir.

Naxçıvan orta əsr mənbələrində. Orta əsrlər dövründə Naxçıvanda ticarətin inkişafı ilə əlaqədar olaraq çoxlu sayda karvansaralar tikilmişdi (9, s.56). Mənbələrdə Naxçıvan ustaları tərəfindən keramika nümunələrinin istehsal edilməsi, onların xarici bazarlara çıxarılması, həmçinin Yaxın Şərq

ölkələrindən Naxçıvana şirli saxsı qablar, fayans və seladon kimi malların gətirilməsi qeyd edilmişdir (9, s.55). Naxçıvanda müxtəlif növ məmulatlar: qəşəng parçalar, zərif örtüklər, keçə, çuxa, fitə, kasa, ağac tabaqlar və s. hazırlanması qeyd edilmişdir (6, s.210). Bu dövrlərdə Naxçıvanın tədricən Azərbaycanın digər inkişaf etmiş şəhərləri (Təbriz, Ərdəbil, Marağa, Gəncə, Şamaxı) ilə iqtisadi və mədəni əlaqələri yaranmağa başlamışdır. Tarixən karvan yolları üzərində yerləşən Naxçıvan Şərq və Qərb ölkələri arasında mühüm ticarət mərkəzi olmaqla, bu istiqamətdə iqtisadi-mədəni əlaqələrin genişlənməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Naxçıvandan Avropa ölkələrinə, Mərkəzi Asiyaya, Çinə, İrana, Hindistana karvan yolları gedirdi. Naxçıvan sənətkarlarının hazırladığı keramika nümunələri bu yol vasitəsi ilə həm Azərbaycanın digər şəhərlərinə, həm də Cənubi Qafqaz və Yaxın Şərq ölkələrinə aparılırdı (8, s.90). Bu ölkələrin bazarlarında Naxçıvan sənətkarlıq məhsullarına böyük tələbat olmuş və bu məhsullar Naxçıvanın şöhrətini qonşu dövlətlərdə artırmışdır (2, s.190). O dövrdə Naxçıvan mühüm sənətkarlıq və ticarət mərkəzi kimi Gürcüstan, İran, Kiçik Asiya və Qara dəniz limanları ilə iqtisadi-ticarət əlaqələri aparırdı (9, s. 30). Onlar sənətkarlıq və kənd təsərrüfatı mallarını dünya bazarlarına Araz çayı üzərində olan Xudafərin, Ziya-ül mülk və Cuğa körpüləri vasitəsi ilə çıxarırdılar (11, s.47). Hətta, mənbələrdə Xudafərin körpülərindən olan 11 tağlı körpünün XIII əsrdə siyasi və ticari məqsədlər üçün yenidən bərpa edildiyi qeyd edilir (11, s.28). IX-XII əsrlərdə Naxçıvandan keçən ticarət yolları haqqında mənbələrdə yetəri qədər məlumat vardır. İbn Xordadbeh, Əl-İstərxî, Əl-Müqəddəsi, İbn Havqəl, Əbu əl-Fərəc Qudama, Əl-İdris kimi ərəb səyyah və coğrafiyaşünaslarının əsərlərində Dəbildən gələn ticarət yollarının Naxçıvandan keçərək Mərənd, Xoy və Səlməsa getdiyi qeyd edilmişdir. Naxçıvanın Yaxın Şərq, Mərkəzi Asiya və Avropa ölkələri ilə ticarət əlaqələri saxlaması şəhərin daha da inkişaf etməsinə zəmin yaradırdı (5, s.26). Bu əlaqələr keramika nümunələrinin mübadiləsində daha aydın şəkildə izlənilir. Çünki, Naxçıvan kermika məmulatları regional ticarətdə aktiv iştirak edirdi. Bu isə şəhərin iqtisadi gücünü daha da artırırdı. Naxçıvan şirli keramikası üzərindəki bəzək və naxış motivlərinin Cənubi Qafqaz, Orta Asiya və Yaxın Şərq bənzərlilikləri həmin şəhərlər arasında baş verən iqtisadi və mədəni əlaqələrdən irəli gəlmişdir. Bir şəhərdən başqa bir şəhərə gedən sənətkar öz təcrübəsini yaymış və Yaxın Şərqdə dulusçuluq sənətinə xas olan zəncirin bir həlqəsi olmuşdur (9, s.30).

Şirli keramikanın iqtisadi-mədəni əlaqələrdə rolu. IX əsrin sonlarından xilafətin zəifləməsi ilə Azərbaycan ərazisində yaranan feodal dövlətlərdən biri də Naxçıvanşahlıq idi. Bu dövrdə və Böyük Səlcuqlu dövlətinin tərkibinə əmirlik kimi qatıldıqdan sonra Naxçıvan iqtisadi-mədəni cəhətdən sürətlə inkişaf etməyə başladı. Bu inkişaf özünü dulusçuluqda, xüsusən şirli keramika istehsalında daha aydın göstərirdi. Səlcuqlular dövründə Naxçıvan Cənubi Qafqazda sənətkarlığın və memarlığın yüksək sürətlə inkişaf etdiyi iqtisadi-mədəni mərkəzlərdən biri idi. Bu inkişafda şirli keramika istehsalının özünəməxsus yeri var idi. IX-XIII əsrlərdə Naxçıvan bölgəsində maddi mədəniyyət iqtisadi-mədəni əlaqələr nəticəsində inkişaf etmiş və zənginləşmişdir. Naxçıvan ərazisində aşkarlanan şirli keramika nümunələrinin hazırlanma texnologiyasında, üzərindəki naxış və bəzək motivlərində, rəngində Cənubi Qafqaz və Yaxın Şərq keramikası ilə oxşarlıqları aydın izlənilir. Şirli keramikada istifadə edilən anqob naxışlar və ağ fon üzərinə çəkilən monoxrom və polixrom naxışlar Yaxın Şərqin bədii keramika nümunələri ilə parallel davam edir. Bu bənzərlik onların dövrəşməsində də izlənilir. Naxçıvan şirli keramikasının özünəməxsus xüsusiyyətləri ilə yanaşı iqtisadi-mədəni əlaqələr nəticəsində meydana gələn elementlər də vardır. Bunlardan Səlcuq ornamentləri, kufi və nəsx xətləri ilə yazılar, İran və Orta Asiya motivləri, polixrom boyama, zoomorf və nəbatî naxışları göstərmək olar (1, s.13; 14, s.66). Mənbələrdə qeyd edilir ki, Azərbaycandan Yaxın Şərq ölkələrinə saxsı qablar, Yaxın Şərq ölkələrindən Azərbaycana isə şirli saxsı qab nümunələri gətirilirdi (7, s.130). Naxçıvan təkcə ticarət mərkəzi yox, həm də mədəni mübadilə nöqtəsi idi. Tədqiqat zamanı yerli istehsalla yanaşı, çoxlu sayda Çin, Kaşan və Təbriz istehsalı olan qabların fragmentləri də müəyyən edilmişdir. Əldə edilən materiallar Naxçıvanın hələ qədim zamanlardan dünyanın müxtəlif ölkələri ilə geniş ticarət əlaqələrinin olmasından xəbər verir. Naxçıvanın IX-XIII əsrlərə aid keramika nümunələrinin Gürcüstan (Dmanisi), Türkiyə, Dağıstan, Krım (Hersones-Çersones), Ermənistan (Dvin, Ani) və İran ərazisindən əldə edilən, o cümlədən Ön və Mərkəzi Asiyanın (Əfrasiyab - Antik Səmərqənd, Mərv)

bir sıra abidələrindən aşkarlanan materiallarla oxşarlıq təşkil etməsi bu qarşılıqlı əlaqələrin nümunəsidir (13, s.107). Naxçıvan keramikasının forma, rəng, ornament və təsvirlərinin İran, Gürcüstan, Mərkəzi Asiya, Uzaq Şərq ərazisindəki abidələrdən aşkar edilən şirli keramika nümunələri üzərindəki təsvirlərlə oxşarlıq təşkil etməsi, bu xalqların və mədəniyyətlərin iqtisadi əlaqələrini və biri-birinə təsirini göstərir. XII-XIII əsrlərdə Gürcüstanın yeritdiyi xarici siyasət və hərbi yürüşlər nəticəsində Naxçıvanla iqtisadi-mədəni əlaqələrə də öz təsirini göstərmişdir. Naxçıvan şirli keramikasında olduğu kimi, Gürcüstanın Kutaisi Dövlət Tarix Muzeyində nümayiş etdirilən nümunələrdə də həndəsi və nəbatı naxışların əsas motiv kimi istifadə edilməsi, polixrom boyama, xüsusən də sarı, bənövşəyi və yaşıl rəng kombinasiyası, mərkəzdən kənarlara doğru uzanan primitiv xətlər və bu kimi bənzərliklər Naxçıvan Gürcüstan iqtisadi-mədəni əlaqələrindən xəbər verir (17, s.110). Hər iki nümunələrdə geniş gövdəlilik, yastı ağızlılıq, dalğalı xətlər, stilizə edilmiş bitkilər və spiralvari ornamentlərin şahidi oluruq (şəkil 2. 3 (A-9978, kasa və ya nimçə tipli qabın oturacaq hissəsi, 4 (A-5835, kasa və ya nimçə tipli qabın divar hissəsi)). Naxçıvan şirli keramikasından fərqli olaraq Gürcüstan keramika nümunələrində daha sadə və qismən detallı naxışlardan istifadə edilmişdir.

XII-XIII əsrdən etibarən başlanan Azərbaycan və Çin iqtisadi-mədəni əlaqələri özünü Çindən gətirilmiş seladon və çini qablarda göstərir. Çindən Azərbaycana gətirilmiş bu qablar - onların istehsal texnologiyası Naxçıvan dulusçuluq məktəbinə də öz təsirini göstərmişdir. Bu təsiri ərazidən aşkar olunan seladon və çini qab nümunələrində görmək mümkündür. Bu qablarda rast gəlinən Çin üslublu həndəsi və nəbatı naxışlar istehsal çıxarlarında aydın şəkildə izlənilir (10, s.180). Çünki, Çin keramikasında klassik İslam tipli həndəsi ornamentlər yoxdur. Çin ornamentlərinin əsasını nəbatı (lotus (nilufər), pion (şahçiçəyi), xrizantema (Koreya qızıl gülü), pampıq), zoomorf (əjdaha, quş, balıq), buludvari, dalğavari, axıcı xətlər, simmetrik və sərbəst kompozisiyalar təşkil edir. Çin ornamentlərində həndəsi naxışlar İslam keramikasında olduğu kimi əsas bəzək sistemi kimi vurulmur. Burada sadə dairələrdən, rombvari torlardan, haşiyələrdən istifadə olunur (18, s.285). Onlar sadəcə kompozisiyanı çərçivələmək üçün vurulur. İslam dulusçuluğuna xas olan formadan asılı olmayan səth dekorasiyası Çin sənətinə çox yad bir anlayışdır (4, s.11). Naxçıvanda Çin üslulu qablara böyük tələbat və maraq var idi. XIII əsr şirli keramika nümunələrində artıq Çin üslulu nəbatı ornamentli fayans qablara rast gəlinir. Bu ornamentlər Çin dulusçuluq sənətinin təsiri ilə yaranmışdır. Naxçıvan Çin iqtisadi-mədəni əlaqələrini, istərsə də bu əlaqələrdə şirli keramikanın rolunu hələ də “çini” qablar adlandırdığımız şirli keramika nümunələri sübut edir. Bu termin sadəcə Naxçıvan və ya Azərbaycan üçün deyil, bütün Şərq ölkələri xalqları üçün keçərli olmuşdur. Çünki, Çindən gətirilən qablar sadəcə İslam dünyasına deyil, eyni zamanda bütün Avropa qitəsinə yayılmışdır. Çin keramikasına bənzər keramikaların istehsalı isə, ilk dəfə İslam coğrafiyasında görülmüşdür (12, s.64).

İqtisadi-mədəni əlaqələr nəticəsində Yaxın Şərqdə, Mərkəzi Asiyada, İranın bəzi bölgələrində və Cənubi qafqazda (o cümlədən Naxçıvanda) şirli keramika istehsalı yaranmışdı və inkişaf edirdi. Naxçıvan Böyük İpək Yolumun üzərində yerləşdiyi üçün İran şəhərlərində istehsal olunan keramika nümunələrinin bu regiona gəlməsi asanlaşdı. Azərbaycan - İran iqtisadi - mədəni əlaqələrini Xaraba Gilan ərazisindən aşkar olunan kaşı tipli keramika nümunələri sübut edir. Kaşı tipli keramikalar ilk dəfə İranın Kaşan (İsfahan ostanı) şəhərində istehsal olunmuşdur. Əsasən üzlük kimi istifadə olunan kaşı üçbucaq, düzbucaq, kvadrat, altıbucaqlı formada olmuşdur. Azərbaycanda kaşı istehsalı XII əsrdə başlamışdır (3, s.124). Nümunələrin çoxluğu (28%) onların yerli istehsalat olmağından xəbər verir (13, s.113). Bununla birgə, aşkar olunan nümunələrin kaşı keramikası ilə bənzərliyi qurulan əlaqələr nəticəsində Naxçıvan ustalarının kaşı üsullarından xəbərdar olub bəhrələnməsinə və kaşı keramikasına bənzər nümunələr yaratmasına gətirib çıxarmışdır (şəkil 1. 1(A-7318, kasa tipli qabın ağız hissəsi, 2 (A-7288, kasa tipli qabın ağız hissəsi)).

Naxçıvan ərazisində aşkarlanan, IX-X əsrlərə xas olan ağ fonda fırça ilə çəkilmiş çoxrəngli naxışlarla bəzədilmiş keramikalar mövcuddur. Bu qabların əksəriyyəti şəffaf, rəngsiz şir ilə örtülmüşdür. Dekorasiyada ən çox istifadə edilən rənglər bənövşəyi, sarı, qəhvəyi və yaşıldır. Bu nümunələr öz bənzərliklərini Ani şəhərindən olan keramika məmulatlarından tapır (15, s.16). Həmçinin bu cür nümunələrin bənzərliyinə Yaxın Şərq (Nişapur) və Orta Asiyadan (Xarəzm, Xorasan, Səmərqənd) aşkarlanan şirli keramikalarda da rast gəlinir (16, s.151) (şəkil 2. 1 (A-7342, kasa və ya nimçə tipli

qabın oturacaq hissəsi, 2 (A-7369, kasa və ya nimçə tipli qabın oturacaq hissəsi)). Bundan əlavə, Naxçıvanın Yaxın Şərq, İran, Mesopotamiya, Suriya, Cənubi Qafqaz, Anadolu və Bizans əlaqələri burada aşkar olunmuş cızma və oyma üsullu şirli keramikalarında da özünü göstərir (16, s.52). İran keramikasının mürəkkəb həndəsi və çiçək naxışları, canlı rənglər və Kufi yazılarına, Nişapur keramikasındakı mürəkkəb naxış motivlərinə Naxçıvanın şirli keramika nümunələrində də rast gəlinir (şəkil 1. 3 (A-1451, kasa və ya nimçə tipli qabın ağız hissəsi, 4 (A-5814, kasa və ya nimçə tipli qabın ağız hissəsi, 5 (A-363, kasa və ya nimçə tipli qabın ağız hissəsi, 6 (A-361, kasa və ya nimçə (boşqab) tipli qabın divar hissəsi)). Həndəsi, nəbatı və epigrafiq naxışlarla bəzədilən, yaşıl və açıq yaşıl şirlə örtülən keramika nümunələri bütün müsəlman Şərq aləmində məşhur idi. Xaraba Gilan ərazisindən aşkar olunan bu tip qabların say çoxluğu məhsulun yerli istehsalın məhsulu olduğunu xəbər verir (13, s.89). Bu tip qabların dövrləşdirilməsi isə, həmin təbəqədən aşkar olunan Eldəniz sikkələrinə əsasən aparılmışdır. Bu qabların bənzərlərinə Azərbaycanın digər bölgələrində və həmçinin Ani bölgəsində rast gəlinmişdir (15, s.24).

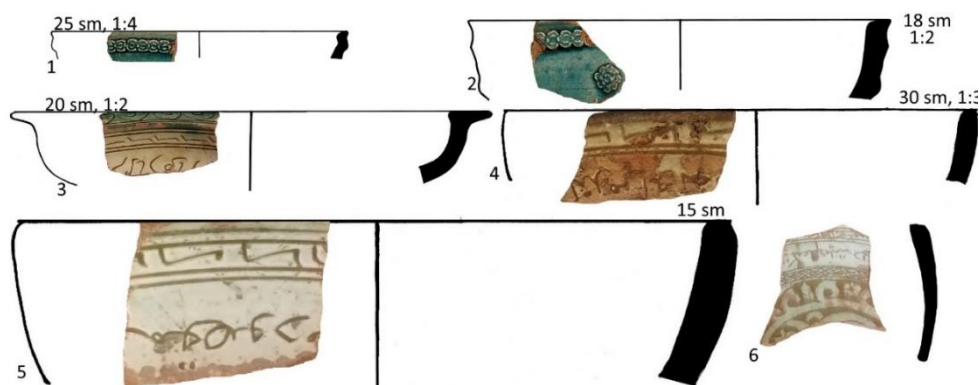
XIII əsrdə monqolların Azərbaycana hücumu nəticəsində şəhərlərdə baş verən dağıntılar Naxçıvandan da yan ötürmədi. Emalatxanaların dağıdılması, sənətkarların əsir kimi aparılması və ya öldürülməsi nəticəsində Naxçıvan dulusçuluğunda böyük çöküş baş vermişdir. Mənbələrin məlumatına görə, monqollar şəhəri ələ keçirəndən sonra əsir düşən sənətkarları öz şahzadələri və zadəganları arasında bölüşdürürdü. Bu da, şəhərdə keramika istehsalında durğunluq yaradırdı. İstehsalın zəifləməsinə sınımış şirli qabların bərpa olunaraq yenidən istifadə olunması da sübut edir (şəkil 2. 5).

Nəticə. IX-XIII əsrlərdə Naxçıvanın şirli keramika istehsalı regionun həm iqtisadi inkişafında böyük yer tutmuş, həm də bu ərazini Yaxın Şərqin ticarət mərkəzlərindən birinə çevirmişdi. Bu məmulatlar şəhərin sənətkarlıq potensialının və istehsal mədəniyyətinin yüksək səviyyəsini göstərir. Naxçıvanın Böyük İpək Yolu üzərində yerləşməsi şirli keramikanın geniş ticarət dövriyyəsinə çıxmasına şərait yaradırdı. Yerli istehsal məhsulları həm daxili bazarda, həm də xarici bazarlarda yayılmışdır. Arxoloji tapıntılar və bu tapıntıların texniki xüsusiyyətləri burada istehsalın mövcudluğunu və Naxçıvan keramikasının müxtəlif bölgələrlə bağlı olduğunu göstərir. Bu nümunələrdə istifadə olunan ornamentlər yerli ustaların təxəyülünün və mədəni-iqtisadi əlaqələrin nəticəsində yaranmışdır. Naxçıvan keramikasında İran, Orta Asiya və Yaxın Şərq təsirləri aydın şəkildə hiss olunur. Eyni zamanda yerli bədii tərtibat xüsusiyyətləri qorunub saxlanıb. Şirli keramika həm məişətdə, həm də memarlıq bəzəyində geniş istifadə olunmuşur. Bu məmulatların istehsalı sənətkarlığın formalaşmasına təkan verirdi. Keramika istehsalı şəhərin iqtisadi gəlirlərindən biri olmuşdur. Ticarət əlaqələri nəticəsində Naxçıvanın adı başqa mədəniyyət mərkəzlərində tanınmışdır. Şirli keramika nümunələri mədəni mübadilənin maddi daşıyıcısı kimi çıxış edirdi. Bu məmulatlar texnoloji biliklərin yaradılmasında vasitəçi rol oynamış və Naxçıvan ustaları xarici (texnoloji üsulları) dərinlən mənimsəmişlər. Şirli keramika istehsalı Naxçıvanın iqtisadi-mədəni əlaqələrində mühüm rol oynamışdır.

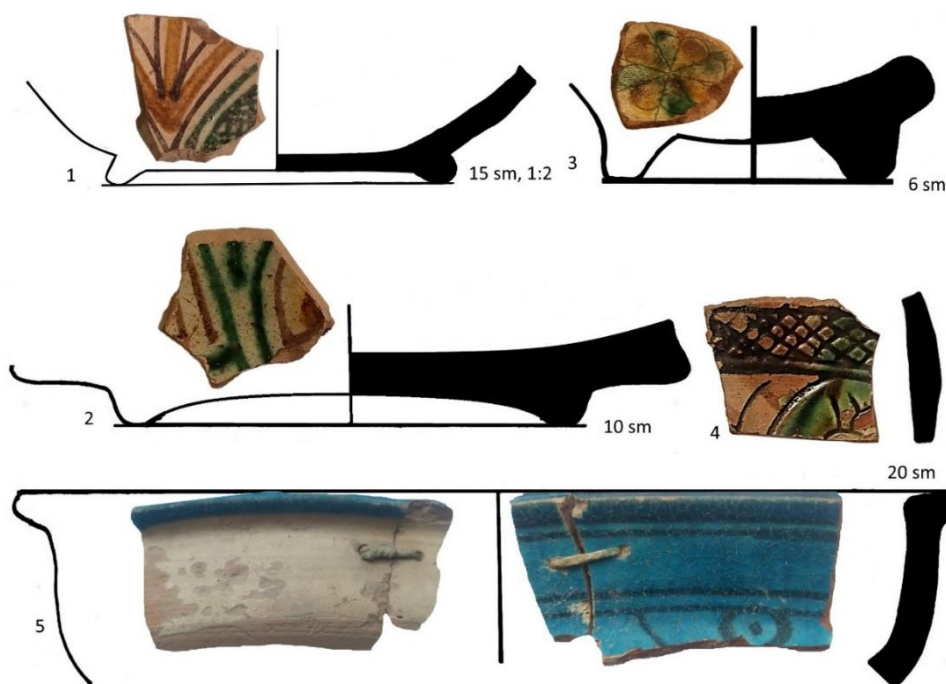
ƏDƏBİYYAT

1. Bədəlova F. Medieval Azerbaijan And The Development of its Visual Media Vestnik MGSU, 17(1), 2022, 11-20. DOI: 10.22227/1997-0935.2022.1.
2. Bünyadov Z. Azərbaycan Atabəylər dövləti. Bakı: Elm, 1985, 258 s.
3. Dostiyev T. Arxeoloji lüğət. Bakı. Elm və təhsil. 2018, 324 s.
4. Esin A. Freer Gallery Of Art Fiftieth Anniversary Exhibition. 1973. Printed In The U.S.A. By Garaxmond/Pridemark Press, Baltimore, Maryland. 244 s.
5. Əfəndi R. Azərbaycan incəsənəti. Bakı, "Şərq-Qərb", 2007, 160 s.
6. Əcaib əd – dünya. s. 210.
7. Göyüşov R. Azərbaycan arxeologiyası. Bakı, İşıq, 1986, 186 s.
8. İsayev E. Böyük İpək yolu və Naxçıvan. Bakı: Elm və Təhsil, 2012, 214 s.
9. Məmmədov R. Naxçıvan şəhərinin tarixi oçerki. Bakı, Elm, 1977, 157 s.
10. Muradov V. Naxçıvan diyarında sənətkarlıq və ticarət (XVIII-XX əsrin əvvəlləri). Bakı: Elm, 2017, 264 s.

11. Piriye V. Naxçıvan tarixindən səhifələr (XIII-XIV əsrlər). Bakı: Müəllim, 2004, 125 s.
12. Yılmaz E. Klasik İznik Çinisi: Yumuşak Porselenin Öncüsü. Uluslararası Ardahan Anadolu Seramikleri Sempozyumu kitabı. Ardahan, 2023. s. 60-74.
13. Ибрагимов Б.И. Средневековый город Киран. Баку-Москва, 2000, 176 s.
14. Искандерова А.Д, Султанова М.Н. Орнаментация глазурованной керамики Хорезма (XIII–XIV вв). Археология Евразийских Степей №3, 2022. s. 57-73.
15. Шелковников Б.А. Поливная керамика из раскопок города Ани. Издательство Академии наук Армянской ССР, 1957, 101 s.
16. Якобсон А.Л. Средневековая поливная керамика как историческое явление. Византийский временник, том 39 (64). Издательство "Наука", Москва, 1978, s. 148-158.
17. Kartsidze N, Uqrekhelidze İ, Sarava N, Sulaberidze D, & Kuprashvili S. Orta əsr gürcü şirli keramikası: Dekorativ motivlər vasitəsilə dialoq. Gürcüstan alimləri, 2025, 7 (1), s.100–118. <https://doi.org/10.52340/gs.2025.07.01.10>.
18. Suzanne G. Valenstein. A handbook of Chinese ceramics. New York, 1988, 331 s, ISBN 0-8109-1170-1.

Şəkil 1. 1,2,3,4,6- Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyi. 5- Xaraba-Gilan.
Naxçıvan Dövlət Tarix - Diyarşünaslıq Muzeyi

Şəkil 2. 1,2,3,4- (Xaraba-Gilan) Naxçıvan Dövlət Tarix Muzeyi. 5-AMEA NB Fondu

АЙСЕЛЬ ИСМАЙЛОВА

*Нахчыванский филиал НААН,
Институт истории, этнографии и археологии,
научный сотрудник*

РОЛЬ ГЛАЗУРНОЙ КЕРАМИКИ В ЭКОНОМИЧЕСКИХ И КУЛЬТУРНЫХ ОТНОШЕНИЯХ НАХЧИВАНА В IX-XIII ВЕКАХ

В статье рассматривается роль глазурованной керамики в экономических и культурных отношениях Нахчывана в IX-XIII веках. В Средние века Нахчыван стал одним из развитых городов Азербайджана. Главной причиной этого стало расположение города на караванных путях и важные торговые связи со странами Востока и Запада. Торговые пути, проходившие через Нахчыван, вели как в европейские страны, так и в Центральную Азию, в Китай и Индию. Образцы глазурованной керамики, изготовленные нахчыванскими мастерами, по этим путям доставлялись в Индию. Четко прослеживаемые аналогии как в технологическом, так и во внешнем отношении обнаруженных на территории Нахчывана образцов глазурованной керамики указывают на важную роль, которую глазурованная керамика играла в экономических и культурных отношениях.

Ключевые слова: Нахчыван, экономические и культурные связи, глазурованная керамика, торговые пути.

AYSEL ISMAYILOVA

*Nakhchivan Branch of ANAS,
Institute of History, Ethnography and Archaeology, researcher*

THE ROLE OF GLAZE CERAMICS IN THE ECONOMIC AND CULTURAL RELATIONS OF NAKHCHIVAN IN THE 9TH-13TH CENTURIES

The article discusses the role of glazed ceramics in the economic and cultural relations of Nakhchivan in the 9th-13th centuries. During the Middle Ages, Nakhchivan became one of the developed cities of Azerbaijan. The main reason for this is the city's location on the caravan routes and its important trade relations with the East-West countries. Trade routes passing through Nakhchivan led to both European countries and Central Asia, to China and India. Glazed ceramic samples produced by Nakhchivan craftsmen were transported to India via these routes. The analogies clearly traced in terms of both technological and appearance on the glazed ceramic samples discovered in the territory of Nakhchivan indicate the important role that glazed ceramics played in economic and cultural relations.

Keywords: Nakhchivan, economic and cultural relations, glazed ceramics, trade routes.

Məqalənin redaksiyaya daxil olduğu tarix: 21 may 2026-cı il.

Məqalənin çapa qəbul olunma tarixi: 02 oktyabr 2026-cı il.

Rəyçilər: t.ü.f.d. Bəhlul İbrahimli, t.e.d. Qabil Əliyev.